

PROBLEME TERMINOLOGICE ÎN DEFINIREA UNITĂȚILOR FRAZEOLOGICE ÎN ROMÂNĂ ȘI ENGLEZĂ. O PERSPECTIVĂ CONTRASTIVĂ

1. Introducere

În procesul comunicării, vorbitorii recurg la îmbinări de cuvinte, vorbirea umană constând în sintagme (Iordan, 1975:209). Dintre aceste îmbinări, adevărate inovații lingvistice – inițial produse individuale spontane – cele care au satisfăcut unele necesități de expresie și s-au conformat sistemului limbii s-au generalizat, pătrunzând în circuitul limbii comune. Există două tipuri majore de îmbinări de cuvinte: **îmbinările libere de cuvinte** și **îmbinările stabile de cuvinte**.

Florica Dimitrescu (1958:30) definește **îmbinările libere** ca “asocieri de două sau mai multe cuvinte, în care fiecare element își păstrează autonomia semantică”. Aceste îmbinări (*a trage un pumn, a semăna porumb, a duce cu mașina; to fill the sink* ('a umple chiuveta'); *to bite the apple* ('a mușca mărul'), *to cut a tree* ('a tăia un copac') etc.) aparțin vorbirii, au un caracter temporar. Îmbinările libere iau naștere în procesul comunicării, iar componentele lor pot intra oricând în alte combinații: *a trage un fir, a semăna grâu, a duce cu trăsura; to fill the sack* ('a umple sacul'), *to bite the pear* ('a mușca para'), *to cut the ice* ('a tăia gheața'). În opoziție cu acestea, **îmbinările stabile de cuvinte** sunt asocieri de cuvinte care și-au pierdut complet sau aproape complet independența semantică și gramaticală și care, strâns unite, alcătuiesc grupuri lexicale cu sens nou. Secvențe ca: *a trage un perdaf, a semăna zăzanie, a i se urca la cap, a lua în balon; to fill the bill* ('a fi potrivit pentru ceva'), *to bite the dust* ('a mușca țărâna'), *to cut a feather* ('a tăia firul în patru'), *to lose one's head* ('a-și pierde capul') au caracter permanent în limbă, sunt impuse de uzaj, fiind simțite de vorbitori ca unități distincte, care denumesc – **cele scurte** – o singură noțiune, au o singură funcție gramaticală sau transmit o informație gramaticală. **Îmbinările lungi** transmit judecăți de valoare. La început toate aceste îmbinări de cuvinte au fost libere.

Constanța Avădanei (2000:9) arată că există și situații când caracterul de îmbinare liberă sau stabilă este conferit de context, acesta putând determina în cazul **îmbinărilor scurte**, al **perifrazelor** (pentru română), **idiomurilor lexemice** (pentru engleză), sensul unitar sau neunitar al îmbinării. Cu timpul, anumite îmbinări libere capătă stabilitate, tinzând să intre în categoria îmbinărilor stabile (structura îmbinărilor libere este similară cu cea a îmbinărilor stabile, unele putând echivala cu o parte de vorbire și pot avea echivalent un cuvânt simplu – *a turna beton = a betona*).

2. Colocațiile

Termenul **colocație (collocation)** a intrat în circulație în anii 50 ai secolului trecut, fiind impus de lingvistul englez John Rupert Firth, cel mai important reprezentant al contextualismului. Fenomenul, însă, a fost observat și tratat cu mult înainte de lingvistica tradițională. De exemplu, lingvistica franceză introduce termenii de *serie frazeologică* sau *grupare uzuală*. Aceștia se referă la unitățile frazeologice caracterizate printr-o afinitate evidentă între componente. Este, așadar, vorba de secvențe de cuvinte relativ stabile care formează sintagme mai mult sau mai puțin fixate și care sunt supuse unor restricții ce nu pot

fi găsite prin studiul gramaticii de către o persoană care nu vorbește limba respectivă ca limbă maternă. De aceea cologațiile ocupă un loc extrem de important în însușirea unei limbi străine.

Cologațiile se găsesc pe un continuum care se întinde de la îmbinări de cuvinte uzuale (co-ocurențe) până la expresii idiomatice (Iliescu, 2006). Deoarece e foarte greu de definit ce se înțelege prin îmbinări de cuvinte uzuale, e foarte potrivită expresia folosită de Firth: "mutual expectancy" (Lengert, 2001:819). Cu alte cuvinte, pronunțarea unui termen ne face să așteptăm în continuare apariția unui termen anume.

Cologațiile fac parte din norma limbii, în sensul coșerian, și nu din sistemul limbii. La nivelul sistemului, restricțiile lexicale caracteristice cologațiilor sunt în general abolite. (Iliescu, 2006)

Cologațiile sunt formate din două componente: o bază (*colocat, centru*) și un *colocator* (modificator semantic, dependent, al bazei). Colocatul este elementul de bază autonom semantic care rămâne neschimbat, spre deosebire de colocator care își află valoarea semantică doar în contextul cologațional.

Posibilitatea schimbării colocatorului este considerată un criteriu pentru delimitarea cologațiilor față de alte grupuri de cuvinte. Un criteriu important de definire este faptul că sensul cologațiilor nu este global, ca cel al expresiilor idiomatice, ci rămâne componential (Lengert, 2001:819). Cologațiile tipice sunt cele în care legătura dintre sensul bazei și al colocatorului nu mai este vizibilă, deci unde această legătură pare arbitrară.

Un alt criteriu după care pot fi caracterizate cologațiile este numărul lexemelor care se pot combina cu baza. Cu cât numărul lor este mai mare, legătura dintre cele două părți (baza și colocatorul) este mai slabă, și invers. Astfel, coeziunea *frică îngrozitoare, nebună, nemaipomenită*, e mai slabă decât în *a fi îndrăgostit lulea, sau până peste urechi*. Cu alte cuvinte, deviația sinonimică slăbește gradul de coeziune al cologației.

Un criteriu la care s-a renunțat este frecvența. Într-adevăr, acest factor important pentru constituirea cologațiilor, poate deveni secundar după lexicalizarea ei. O cologație poate continua să trăiască, chiar dacă frecvența ei scade considerabil, ca de exemplu în cazul *holtei înrăit* (Iliescu, 2006).

Bogata bibliografie cu privire la tema cologațiilor s-a ocupat până acum în special de probleme teoretice, cum ar fi delimitarea secvențelor sintactice libere de cele legate (expresiile idiomatice și proverbele) și de criteriile care permit o asemenea delimitare.

Spre deosebire de aceste preocupări, M. Iliescu în "Kollokationen in den romanischen Sprachen" (2006), aruncă o privire orientativă asupra cologațiilor unor limbi romanice (franceza, italiana, spaniola și în special româna) pentru a vedea în linii mari ce asemănări și deosebiri caracterizează aceste limbi din punctul de vedere al cologațiilor. Cercetării îi este adăugată și germana, ca reprezentantă a unei limbi neromanice.

Autoarea clasifică cologațiile romanice în **divergente** și **convergente**.

Cele mai multe cologații **divergente** sunt vechi și lexicalizate de multă vreme, altele fac parte din limbajul curent, familiar și expresiv.

Cologațiile convergente sunt de două categorii. Ele se găsesc, fie într-un registru înalt sau specializat, fie aparțin limbii curente la nivel interromanice, sau chiar intereuropene. Uneori originea lor se găsește chiar în latină. E vorba de adjective și de verbe folosite deja în latină cu sens figurat. De cele mai multe ori, baza cologației este un substantiv abstract schimbat prin derivație sinonimică.

Explicația existenței cologațiilor convergente interromanice și intereuropene nu e greu de găsit. Ele aparțin lumii globalizate, moderne.

Mai greu de explicat sunt cologațiile convergente care aparțin unui registru mai înalt, continuând de multe ori sensuri figurate și figuri de stil. Deoarece originea lor nu poate fi găsită în limba moștenită (cologația e prezentă și în germană), nici în inovații paralele cu caracter abstract, singurul izvor posibil este numai cultura comună a popoarelor europene, cultură care se sprijină pe opere literare cunoscute și în mare parte pe textul Bibliei latine și pe traducerea lor în limbile europene (Iliescu, 2006).

Cologațiile convergente, în special cele care aparțin unui stil ridicat, se datoresc unui izvor literar-cultural-biblic comun. Gradul lor de coeziune e relativ slab datorită derivațiilor sinonimice posibile. Pe continuumul dintre co-ocurențe și expresii idiomatice ele se apropie de ocurențe.

Cologațiile divergente, consideră autoarea, se apropie de expresiile idiomatice. Gradul lor de coeziune e ridicat. Ele sunt creații ale fiecărei limbi în parte, sursa lor fiind atât limba vorbită, uzuală, cât și limbajul tehnic, special, în sens larg.

În Europa Unită și în lumea aflată într-un continuu proces de globalizare, cologațiile vor arăta o tendință tot mai accentuată spre convergență.

3. Probleme terminologice

Îmbinările stabile de cuvinte sunt grupuri stabile de două sau mai multe cuvinte care transmit o singură informație semantică, gramaticală și/sau stilistică. Particularitățile semantice și formale le fac să contrasteze cu **îmbinările libere** și permit să fie identificate de vorbitori. Limba conține un remarcabil izvor de îmbinări stabile de cuvinte reproduse întocmai de utilizatori. Sunt incluse o mare diversitate de tipuri: **cuvinte compuse** (*mamă-mare - grand mother*), **expresii** (*a se spăla pe mâini de ceva - to wash one's hands of*), **locuțiuni** (*a-și veni în simțiri - to come to one's senses*), **proverbe** (*cine se scoală de dimineață departe ajunge - the early bird catches the worm*), **zicale** (*drumul spre iad este pavat cu intenții bune - the road to hell is paved with good intentions*), **clișee** (*țară în curs de dezvoltare - developing country*), **citate celebre** (*Un lucru frumos este o veșnică încântare - A thing of beauty is a joy for ever - John Keats, Endymion*), **eufemisme** (*a pleca dintre noi - to pass away*), **aforisme** etc. (Avădanei, 2000:6)

Îmbinările stabile de cuvinte au fost studiate și clasificate de specialiști români, englezi și americani care, pentru a le denumi, au recurs la o pluralitate de termeni. Se observă o confuzie terminologică în definirea și delimitarea acestor termeni.

Constanța Avădanei subcategorizează îmbinările stabile de cuvinte în **îmbinări de dimensiuni reduse** (*a-și da aere*), **scurte** sau **perifraze** (termen preluat de la Corneliu Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, 1979, p. 23), care conțin sau nu un indice de predicție, și **îmbinări de dimensiuni mari, lungi** (*bate fierul cât e cald - strike while the iron is hot*) care conțin obligatoriu unul sau mai mulți indici de predicție. Aceste îmbinări prezintă o serie de caracteristici comune care vizează: structura formală, sensul unitar, topica principial fixă, funcția sintactică și/sau expresivă.

Din pluralitatea de termeni utilizați în bibliografia românească și cea de limbă engleză pentru a denumi conceptul de îmbinare stabilă de cuvinte, se observă că unii termeni sunt utilizați numai în română (**idiotism**, **expresie perifrastică**, **expresie/locuțiune proverbială**, **izolare**, **perifrază**), sau cu precădere în limba română (**locuțiune**), alții numai în limba engleză (**phrase**, **idiom**, **idiom lexemic**, **idiom proverbial**, **tourneure**, **idiom frazeologic**, **phrasal verb**), iar o serie de termeni sunt întrebuițai atât în română cât și în engleză (**compus**, **expresie**, **expresie idiomatică**, **sintagmă**, **formulă**, **clișeu**, **unitate frazeologică**, **proverb**, **zicală**, **frazeologie** etc.). Se observă că în ambele limbi, în limbajul natural, nu toți termenii utilizați vizează aceleași particularități ale îmbinărilor stabile de cuvinte.

Considerăm necesară o prezentare a principalilor termeni de metalimbaj aparținând frazeologiei, prezentare ce se bazează pe studiul Constanței Avădanei intitulat *Construcții idiomatice în limbile română și engleză* (2000). Prezentăm în cele ce urmează acești termeni cu accepțiile conferite de autorii studiilor lingvistice dedicate secvențelor stabile de cuvinte.

Lazăr Șăineanu (1887, 1900) înțelege prin **idiotism** îmbinările fixe de cuvinte constituite din două sau mai multe cuvinte (*doar nu dau tătarii, a ajunge cuțitul la os*), dar și structurile monolexicale (poartă 'împărăție'). Aceste realități lingvistice, foarte expresive, sunt numite și **locuțiuni** sau **expresii idiomatice**. Accepția conferită de Al. Philippide termenului **idiotism** în *Principii de istoria limbii* (1984), este aceea de grup stabil de cuvinte constituit din mai multe elemente lingvistice: îmbinări bimembre sau îmbinări conținând unul sau doi indici de predicție (*a-și găsi Bacăul, ce-i frumos, poartă ponos*, având caracter specific "idiotisme populare" (*piatră-seacă*) sau "idiotisme dialectale". Înțelesul lor nu se lasă descifrat din "analiza cuvintelor componente": *a-și aprinde paie în cap*. Termenul **idiotism** este considerat sinonim cu **izolare**. I. Iordan (1975:20) definește idiotismul ca "formulă fixă" frecvent și îndelung utilizată, cu aspect formal și sens ce nu pot fi modificate (*talger cu două fețe*). S. Dumistrăcel (1980) îl utilizează ca sinonim (învechit) cu **izolare** și **expresie idiomatică** (*a lua la vale*).

L. Șăineanu întrebuițează denumirea **locuțiune** pentru îmbinări expresive de cuvinte, proprii limbii române (*cât te-ai freca la ochi*), dar și împrumutate. În paralel cu **locuțiunea** sunt folosiți termenii **expresie idiomatică** și **idiotism**. S. Pușcariu în *Limba română* (1940) numește **locuțiuni** grupurile fixe de cuvinte - majoritatea specifice limbii române, unele întâlnite și la alte popoare (*a fâgădui marea cu sarea*) variind în mărime de la două - trei cuvinte (*de-a fir a păr*), la propoziții și fraze (*bate șaua să priceapă iapa*). **Locuțiune** este frecvent substituit cu **expresie** cu care este considerat sinonim. I. Iordan întrebuițează alternativ **locuțiune**, **expresie**, **izolare**, **formulă**, **sintagmă** etc., pentru a se referi la formațiuni sintactice care au luat naștere prin izolare (1975: 280). Al. Andriescu (1977) are în vedere construcțiile sintactice stabile, particulare limbii române (de factură populară) atunci când vorbește despre **locuțiuni** sau **expresii idiomatice**. Florica Dimitrescu (*Locuțiunile verbale în limba română*, 1958) definește locuțiunea drept "ansamblu de cuvinte mai mult sau mai puțin sudat, cu un înțeles unitar determinat, care se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire". În *Limba română contemporană* (1978:336), I. Iordan și Vl. Robu subliniază sinonimia dintre **locuțiune** și **expresie** (*a băga în boale, cât vezi cu ochii*). L. P. Smith (1925) utilizează termenul **locuțiune** ca sinonim cu **idiom** pentru a face referiri la grupurile stabile de cuvinte proprii unei limbi (*to put on airs - a-și da aere*).

Cum am mai amintit, L. Șăineanu utilizează denumirea **expresie idiomatică** pentru **locuțiune** și **idiotism**, prin urmare cu sensul de îmbinare constantă de termeni "ilustrativă" pentru limba română (*a se face luntre și punte*). Prin **expresie idiomatică**, Al. Andriescu înțelege "toate construcțiile particulare limbii noastre" care au sens unitar, fiind astfel dificil de analizat în părți componente, sub raport semantic (*a da sfară în țară*). Alternativ sunt utilizate denumirile **locuțiune** și **expresie**. Iordan și Robu (1978) vorbesc de "îmbinări frazeologice stabile" cu formă fixă și sens nededucibil din sensurile componentelor, care "din punct de vedere gramatical sunt, cele mai multe, locuțiuni". S. Dumistrăcel definește **expresiile idiomatice** drept "grupuri solidare de cuvinte", proprii unei limbi, caracterizate prin componență diversă: o propoziție (*până la Dumnezeu te mănâncă sfinții*), o frază (*râde vârșă de baltă și-i putrezește coada, unde nu-i cap, vai de picioare*), două cuvinte (*cal de poștă*), majoritatea conținând un verb. Pentru Th. Hristea (1984) **expresiile idiomatice** sunt îmbinări constante de cuvinte simțite ca "distincte", având sens figurat și care, ca structură externă,

nu se deosebesc de locuțiuni și expresii (*a bate apa-n piuă, a spăla putina*). L. P. Smith desemnează prin **expresie idiomatică** grupurile lexicale fixe, de dimensiuni variabile, care au sens indivizibil (*to lose one's head - a-și pierde capul*). Termenul este considerat sinonim cu **idiom, expression/phrase**. Cowie și Mackin (ODCIE, I:XXVIII) utilizează alături de **idiom, expression/phrase**, denumirea **expresie idiomatică** pentru a desemna grupuri stabile de cuvinte, cu structură formală diversă și sens unitar (*to bring up - 'a educa', to get to the bottom of - 'a-i da de capăt'*). McGee-Wood (1986) utilizează **expresie idiomatică** ca sinonim cu **idiom** pentru a se referi la expresiile stabile care au sens suplimentar, diferit de sensul individual al formativelor (*to take the bull by the horns 'a apuca taurul de coarne'*).

Sinonime cu **expresie** sunt **locuțiune** și **expresie idiomatică**. Fl. Dimitrescu (1958) afirmă că **expresiile** sunt grupuri de cuvinte care formează "lexical un tot", nu și gramatical, caracterizate prin variabilitate, expresivitate și "noutatea ansamblului" (*prinde orbul, scoate-i ochii.*). Th. Hristea (1984) înțelege prin **expresie**, un grup lexical constant, cu sens unitar, generator de efecte stilistice (*a-și pune pofta-n cui*), care altfel nu se deosebește de **locuțiune**.

L. P. Smith (1925) folosește **expression (expresie)** cu accepția de grup constant de cuvinte, care exprimă o singură noțiune (*heart and soul - 'cu trup și suflet'*). Termenul este considerat sinonim cu **idiom** și **expresie idiomatică**. Weinreich (1969) folosește termenul "expresii complexe" constituite din cel puțin două elemente, care au "înțeles idiomatice" diferit de cel literal. Makkai desemnează prin **expresie**, ca și prin **idiom**, îmbinările lexicale cu dimensiuni diverse și sens nou, aparținând întregului grup (*like a breeze - 'ușor'*). La fel, Cowie și Mackin (ODCIE I) utilizează termenul **expresie** pentru ansambluri lexicale sudate, cu înțeles independent de suma componentelor (*to come into being - 'a lua ființă'*). Ca sinonime sunt folosite **idiom, expresie idiomatică, formulă, phrase**. Meyer (1975) folosește **expresie verbală** pentru a denumi o îmbinare constituită din verb și particulă adverbială sau prepoziție (*to shoot up - 'a teroriza'*).

Autorii români și de limbă engleză desemnează prin **proverb** combinații de cuvinte specifice unei limbi sau unui grup de limbi. Din punct de vedere al structurii formale, **proverbele** au dimensiunile unor propoziții sau fraze a căror formă nu suportă modificări: *cine se amestecă în tărâțe îl mănâncă porcii; găina bătrână face zama bună; he laughs best who laughs last - cine râde la urmă, râde mai bine*. Multe dintre îmbinările fixe de dimensiuni mari numite **izolări, idiotisme, expresii, expresii idiomatice, formule** sunt de fapt proverbe, motiv pentru care autorii și utilizează acești termeni ca înlocuitori pentru **proverb**. Uneori, în studiile de specialitate apar pentru **proverb** termeni ca **zicală** sau **zicătoare**.

Iorgu Iordan (1975:18) utilizează denumirea **sintagmă** cu sensul de "grup sau combinație de cuvinte", alternativ cu **formulă, idiotism, locuțiune, expresie**, pentru a se referi la ansambluri lexicale caracterizate prin formă fixă și sens unitar. S. Dumistrăcel (1980:125) discută **sintagmele** (sinonime cu **expresiile idiomatice**) în opoziție cu termenii sintetici, remarcând că acestea se supun fenomenului de etimologie populară.

Cliseul ca expresie stereotipă. Dimensiunile clișeele sunt variate: *blue blood (sânge albastru), armed to the teeth (înarmat până-n dinți, revenons à nos moutons, sic transit gloria mundi*. Autorul include **idiomul** în **cliseu**, considerând că **idiomurile** larg cunoscute devin **clisee**. Deși prin utilizarea abuzivă unele clișee și-au pierdut forța expresivă, multe au valori subiective mari. Smith (1925) consideră și el, **cliseele** idiomuri arhicunoscute, îmbinări stabile de dimensiuni variate, care realizează funcții expresive și de comunicare diverse.

Idiomul este astfel definit în *Dicționarul Oxford* (1989): "o formă de expresie, construcție gramaticală, îmbinare etc. specifică unei limbi, o particularitate a frazeologiei consacrată de uzul unei limbi și având adesea altă semnificație decât cea gramaticală și logică". *Longman*

Idioms Dictionary (1998) dă termenului următoarea definiție: “o secvență de cuvinte care are un sens diferit de sensul cuvintelor componente luate separate”. Sweet (1982) numește idiom un grup de cuvinte al cărui sens nu poate fi dedus din sensurile cuvintelor care-l compun (*to kick the bucket* ‘a muri’). L. P. Smith (1925) consideră **idiom** orice îmbinare fixă, impusă de uzaj, cu înțeles independent de înțelesurile componentelor (*to speak like a book* - a vorbi ca din carte). Pentru Smith, **idiomul** e sinonim cu **expresie**, **expresie idiomatică**, **locuțiune**. Autorul specifică că idiomul are sensul francezului *idiotism*. Pentru Hockett (1958) **idiomurile** sunt “forme gramaticale” cu structuri formale extrem de diverse, de la **idiomuri** “monolexicale” la îmbinări de dimensiunea unei propoziții sau fraze (*too many cooks spoil the broth* - copilul cu prea multe moașe moare nemişit). Katz și Postal (1963) definesc **idiomul** ca îmbinare de cuvinte familiară, cu grad mare de coeziune, al cărui sens nu este “funcție compozițională” a sensurilor constituenților (*to put the cat among the canaries*). Healey (1968) consideră **idiomurile** îmbinări constante de termeni, cu formă fixă și “sens necompozițional”. În paralel, autorul utilizează termenul **expresie**. În *Problems in the Analysis of Idioms* (1969), Weinreich definește idiomul ca grup lexical stabil (minimum două cuvinte) al cărui sens este conferit de valorile semantice și structura sintactică a componentelor (*red herring* ‘tertîp’). Considerând **unitatea frazeologică** inclusă în idiom, autorul folosește, alternativ, și termenul **expresie**. Fraser (1970) plasează **idiomurile** - ansambluri stabile de cuvinte - pe diferite trepte de coeziune (*to stew in one's own juice* ‘a fierbe în suc propriu’). Și Fraser întrebuițează termenul **idiom** ca sinonim cu **expresie**. Makkai (1972) întrebuițează termenul **idiom** pentru grupuri lexicale cu sens diferit de înțelesul literal al constituenților și dimensiuni variabile - de la un cuvânt (*broke* - ‘lefter’) la o frază (*don't count your chickens before they're hatched*). Makkai consideră **idiomul** sinonim cu **expresia**, **phrase** și **expresia idiomatică**. Autorul folosește și termenul **idiom lexemic** pentru a trimite la îmbinările lexicale fixe de dimensiuni scurte, care pot fi identificate cu părți de vorbire (*hammer and tongs* (adverb) ‘aprig’), precum și denumirea de **idiom proverbial** pentru a se referi la zicale, proverbe, citate celebre etc. (*to carry coals to Newcastle* - a vinde castraveți la grădinar, *to be or not to be*). Aceeași semnificație conferă **idiomului** și Cowie și Mackin: grupuri invariabile de cuvinte cu structură formală diversă și sens special (ODCIE II:XII) (*to trip the light fantastic* ‘a dansa’); *to bring up* ‘a educa’; *White House* - Casa Albă; *Give him an inch and he'll take an el* - îi dai un deget și-ți ia mâna toată. **Idiomurile** de dimensiuni mari (zicale, proverbe etc.) au rol în comunicare și sunt numite **idiomuri funcționale** (*can the leopard change his spots?* - Lupul își schimbă părul, dar năravul ba. Alături de **idiom** sunt întrebuițate denumirile **expresie** și **expresie idiomatică**, **phrase**. Mc Gee Wood, deși utilizează termeni ca **expresie**, **phrase**, **expresie idiomatică**, **formulă** alternativ cu **idiom**, precizează că pot fi numite **idiomuri** doar îmbinările constante ‘necompoziționale’ ca sens și ‘neproductive’ ca formă.

Phrase (Makkai, 1972; *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English*, vol. I, Meyer, 1975; Wood, 1986) este utilizat în majoritatea studiilor citate în paralel cu **expression**, ca sinonim cu **idiom**, **expresie idiomatică** de dimensiuni mici; se referă la grupurile de cuvinte simțite ca distincte și care reprezintă o unitate la nivel semantic (uneori și gramatical): *white elephant* (‘cadou nedorit’), *to take off* (‘a decola’). Grupurile sunt expresive și au formă fixă.

Cowie și Mackin (ODCIE, I) definesc îmbinarea numită **phrasal verb** ca o **expresie/idiom** constituită din verb cu prepoziție sau particulă adverbială, sau verb cu prepoziție și particulă (*to put up with* ‘a tolera’). Acest tip de idiom, tipic anglo-saxon, are un sens propriu și un echivalent sintetic *to step up* = increase; *take up* = continue.

Sensul îmbinării nu este sugerat de sensurile cuvintelor componente. Meyer insistă asupra contribuției semantice a celui de-al doilea element la producerea unui concept verbal nou (*shoot up* 'a teroriza'; *shoot out* 'a înmuguri').

Adam Makkai (1972) numește **tourneures** sau **idiomuri frazeologice** îmbinările expresive de dimensiuni mari (minimum trei cuvinte), care nu-și găsesc ușor corespondent într-o parte de vorbire (*to be caught between the devil and the deep blue sea* - a fi între ciocan și nicovală). Aceste grupuri se caracterizează prin formă fixă și sens unitar.

Pușcariu (1940) desemnează prin **frazeologie** ansambluri lexicale cu caracter constant și sens unitar (**expresii, locuțiuni, locuțiuni proverbiale** etc.). Fl. Dimitrescu consideră **frazeologia** un ansamblu de **locuțiuni, expresii, citate, proverbe** etc. Th. Hristea (1984) definește **frazeologia** ca "ansamblul sau totalitatea **unităților frazeologice** dintr-o limbă dată" - compartiment aflat la interferența dintre vocabular și sintaxă. Pentru Makkai (1972), **frazeologia** cuprinde totalitatea idiomurilor dintr-o limbă, specifice și calchiate. Sunt incluse aici și **idiomurile culturale**, al căror sens poate fi descifrat numai dacă se unesc istoria și civilizația poporului respectiv. Același sens îl are termenul **frazeologie** și la Cowie și Mackin (ODCIE, I): "totalitatea îmbinărilor fixe dintr-o limbă dată, indiferent de dimensiuni".

Importantă este însă folosirea termenului pentru denumirea acelei (sub)-discipline lingvistice al cărui obiect îl constituie analiza diferitelor aspecte ale unităților frazeologice (Lengert, 2001:802).

Dicționarul de științe ale limbii (A. Bidu-Vrânceanu et al., 2001) dă ambele accepții ale termenului:

1. Disciplină lingvistică în curs de constituire care se ocupă cu studiul unităților frazeologice dintr-o limbă sau dintr-un grup de limbi (aparitia și originea acestora, uzul în comunicarea curentă ori în stilurile/limbajele specializate, familiile frazeologice, rolul unităților frazeologice în modernizarea limbii literare).
2. Ansamblul unităților frazeologice dintr-o limbă dată.

Prin **unitate frazeologică**, Th. Hristea (1984) definește "îmbinările constante de cuvinte", constituite din minimum două cuvinte, cu înțeles unitar, vechime și frecvență mare (*a se face luntre și punte*).

Dicționarul de științe ale limbii (2001) definește astfel unitatea frazeologică: "combinație stabilă de două sau mai multe cuvinte, având sens unitar și referent unic; unitățile frazeologice pot avea valoare substantivală (*copil din flori, lună de miere, țap ispășitor*), adjectivală (*într-o ureche - 'țicnit', în doi peri - 'neclar, echivoc', tobă de carte - 'învățat, savant'*) sau verbală (*a-și lumea-n cap - 'a pleca', a-și tăia funia de sub picioare - 'a-și reduce șansele, a-și face un deserviciu'*). Spre deosebire de alăturarea liberă de cuvinte, **unitatea frazeologică** este receptată de vorbitor drept o entitate existentă ca atare în limbă, întrucâtva apropiată de catacreză, cu care are de obicei în comun un oarecare grad de expresivitate, ceea ce explică și uzul acestor îmbinări în contexte dotate cu intenție/funcție stilistică (pur afective sau diferențiate funcțional)".

Weinreich (1969) utilizează acest termen pentru "orice expresie în care cel puțin un component este polisemic și în care selectarea unui subsens este determinată de contextul verbal". Denumirea este sinonimă cu **expresie, locuțiune, idiom**, autorul considerând **unitatea frazeologică** inclusă în **idiom**.

Lengert (2001) arată că problema de bază în definirea unităților frazeologice constă în delimitarea lor de cuvintele compuse și de alte îmbinări sintactice libere.

După această expunere a principalilor termeni din metalimbajul frazeologiei, se impun câteva concluzii privind accepția și eventual corespondența acestor termeni în studiile de specialitate românești și de limbă engleză.

Se observă, astfel, că termenul **expresie idiomatică/ idiomatic phrase/ expression** denumește în opinia tuturor specialiștilor, români și de limbă engleză, îmbinări fixe de cuvinte care prezintă caracteristici similare sau identice cu îmbinările de cuvinte numite **idiotisme, izolări** și, parțial, cu **expresiile și locuțiunile**. Unii specialiști apreciază că din punctul de vedere al structurii formale, **expresiile idiomatice** nu se deosebesc prin nimic de **locuțiuni**, specificându-se și faptul că multe **expresii idiomatice** au în componența lor un verb (*a da sfară în țară*); *to lose one's head* 'a-și pierde capul'; *to rise sb's spirits* 'a ridica moralul cuiva'. Ordinea elementelor alcătuitoare este invariabilă.

Termenul **expresie** este considerat de mulți specialiști sinonim cu **locuțiune, izolare, idiotism, expresie idiomatică, formulă, sintagmă**. În engleză, **expresie (expression)** este sinonim cu **idiom și phrase**. Sunt autori care fac referiri directe la gradul de coeziune dintre componentele **expresiilor** și comportamentul lor gramatical. Ei consideră **expresiile** sinonime cu **locuțiunile**, care au corespondent o parte de vorbire: *a-i fi teamă* - verb; *like a breeze* - adverb. Topica **expresiilor** este invariabilă.

Termenul **idiom** desemnează ansambluri fixe de cuvinte, specifice limbii engleze. Structura formală a idiomului variază de la două cuvinte (*White House* - 'Casa Albă') la o propoziție sau frază (*give him an inch and he'll take an ell*). Există și opinia că **idiomul** poate fi exprimat și printr-un cuvânt noțional (*broke* 'lifter'). Nu se poate modifica formal idiomul fără a se pierde sensul idiomatice, adică sensul nou, suplimentar al grupului, care nu reprezintă suma sensurilor termenilor componenți. Se înregistrează și opinii conform cărora **idiomurile** scurte pot avea un echivalent sintetic și pot corespunde unei părți de vorbire (*to kick the bucket* are valoare de verb). Spre deosebire de acestea, **idiomurile lungi**, numite și **funcționale** sau **proverbiale** îndeplinesc funcții de comunicare diverse; idiomurile lungi nu au sens unitar. Toate **idiomurile** au formă fixă și funcție subiectivă. Ca sinonime, în literatura de specialitate se înregistrează: **phrase** (pentru **idiomurile** scurte), **expression, idiomatic expression, tournure, proverbial/functional idiom**.

În bibliografia românească termenul **idiom** are altă accepție: "termen generic folosit pentru a desemna orice tip de varietate lingvistică, fără a preciza dacă aceasta reprezintă o limbă, un dialect, subdialect, grai etc." (*Dicționarul de științe ale limbii*, 2001)

Phrase denumește grupuri constante de cuvinte, asemenea termenului **expression** pe care, de multe ori, îl substituie. **Expression** și **idiom** se întâlnesc în paralel.

Din analiza întreprinsă rezultă că în privința terminologiei nu există un punct de vedere care să fie acceptat de majoritatea specialiștilor. După cum se observă, pentru a defini conceptul de **îmbinare stabilă de cuvinte** se utilizează, în literatura de specialitate, următoarele denumiri: **idiotism, locuțiune, expresie idiomatică, expresie, proverb, expresie/locuțiune proverbială, zicală, compus, sintagmă, formulă, perifrază, clișeu, idiom, phrase, phrasal verb, tournure, frazeologie, izolare, unitate frazeologică, idiom lexic/ funcțional/ proverbial/ frazeologic**. Având, în general, aceleași accepții, termenii se folosesc ca sinonime la autori diferiți sau chiar la același autor, nu puține fiind cazurile când un specialist utilizează doi, trei sau chiar patru dintre acești termeni pentru a desemna aceeași realitate lingvistică. Astfel, termenii **expresie, locuțiune, expresie perifrastică** sau **idiomatică** sunt în bibliografia românească considerați, de multe ori, sinonimi.

Mulți dintre termenii folosiți în literatura română de specialitate pentru conceptul de **îmbinare stabilă de cuvinte** sunt întrebuițați și în lingvistica de limbă engleză (britanică și

americană). În limba engleză, în ultima perioadă, termenul **idiom** (deosemnând combinațiile constante de cuvinte, specifice limbii engleze, caracterizate prin diversitatea structurii interne, înțeles unitar – cu excepția idiomurilor de tipul frazei – și funcție subiectivă) s-a impus.

Considerăm că pentru **îmbinările scurte** termenii: **expresie, expresie idiomatică, construcție idiomatică și perifrază** în limba română și **idiom, idiom lexemic, expresie, expresie idiomatică și construcție idiomatică** în engleză, sunt cei mai potriviți.

4. Criterii formale și funcționale în definirea idiomurilor. Câteva repere din bibliografia de limbă engleză

În *Idiom Structure in English* (1972 :122), Adam Makkai consideră următoarele criterii hotărâtoare pentru caracterizarea idiomurilor: 1. idiomul este o îmbinare de cel puțin două cuvinte; 2. sensul unui idiom nu poate fi dedus din părțile sale componente, acestea fiind golate de sensurile lor obișnuite; 3. idiomurile au un potențial ridicat de “dezinformare”, ceea ce înseamnă că elementele lor sunt polisemantice și de aceea pot fi greșit interpretate; 4. idiomurile sunt expresii convenționale care inițial au fost expresii ad-hoc (spontane).

Primul criteriu este foarte clar, deoarece este unanim acceptat că pentru a fi idiomatică, o unitate lexicală trebuie să fie formată din cel puțin două lexeme. Al doilea criteriu este discutabil, deoarece unele idiomuri sunt mai transparente decât altele. De exemplu, expresia *to have a good head on one's shoulders* e considerată idiomatică datorită sensului figurat, capul simbolizând inteligența, înțelepciunea. Totuși, deoarece oamenii conceptualizează capul ca “sediul” al inteligenței și rațiunii, ei pot interpreta parțial idiomul înțelegând sensul unuia dintre elementele sale. Există deci numeroase idiomuri al căror sens poate fi parțial dedus din sensul părților componente.

Al treilea criteriu ridică problema contextului în interpretarea și înțelegerea idiomurilor. Adesea este imposibil să deducem sensul unei expresii în afara contextului său imediat. Cacciari și Tabosi, pe baza mai multor experimente, au ajuns la concluzia că idiomurile sunt mai întâi înțelese literal, până la găsirea cuvântului cheie și că această înțelegere este facilitată de context (1988:678-9).

În ceea ce privește ultimul criteriu, acesta se referă la faptul că multe expresii literare au fost folosite de atâtea ori în anumite situații încât au devenit convenționale, idiomatice și într-un anumit grad “înghețate” din punct de vedere sintactic. De exemplu, idiomul *to kick the bucket* ‘a muri’ poate suferi anumite transformări (*John kicked the bucket* – unde verbul este pus la trecut, fără ca idiomul să-și piardă sensul), dar nu este complet flexibil (nu putem spune *The bucket was kicked* deoarece idiomul ar suna ciudat la forma pasivă).

Weinreich (1969:226) stabilește trăsăturile specifice ale expresiilor idiomatice și acceptă ca idiomuri doar expresiile constituite din mai multe cuvinte care au corespondenți literali. Autorul dă următoarea definiție pentru idiom: “o unitate frazeologică care implică cel puțin doi constituenți polisemantici, în cadrul căreia există o selecție contextuală reciprocă a subsensurilor”.

În cartea *Idiomatics and Phraseology of Czech*, 1982, F. Éermák distinge între *phraseme* și *idiom*, arătând că *frazemul* e mai transparent decât *idiomul*. Criteriile de bază stabilite de Éermák pentru definirea idiomurilor sunt: 1. convenționalitate; 2. fixare paradigmatică; 3. fixare sintagmatică; 4. un mare număr de restricții de transformare; 5. idiomurile sunt combinații unice de cuvinte.

Din punct de vedere formal, capacitatea combinatorie a idiomurilor nu este identică cu cea a altor forme lingvistice, iar din punct de vedere semantic autorul consideră că sensul

total al unui idiom nu poate fi dedus din sensul părților sale componente. De aceeași părere este și Nunberg (1994 :495).

Cowie et al. (1975, 1983) și Fernando (1996) și-au focalizat cercetările pe funcția idiomurilor în discurs și pe implicațiile acesteia.

În volumul I (1975) al dicționarului lor, Cowie et al. includ în rândul idiomurilor verbe cu particulă adverbială (*phrasal verbs*), verbe cu prepoziție și verbe cu particulă și prepoziție : *to step up, to look after, to look up to*.

Autorii dicționarului susțin și ei opinia comună, conform căreia sensul figurat al unui idiom nu poate fi dedus din sensul elementelor alcătuitoare.

Funcția pe care idiomurile o au în comunicare a fost evidențiată de Chitra Fernando în *Idioms and Idiomaticity* (1996). Autoarea arată că în trecut analizele construcțiilor idiomatice s-au centrat, în principal, pe aspectul lor lexico-gramatical, pe formă, neglijându-se faptul că idiomurile sunt prezente permanente în limbajul nostru cotidian. Frazelogisme sunt, în opinia autoarei, nu doar idiomurile și colocațiile, dar și alte secvențe lexico-gramaticale convenționale mai pregnante în fragmente mai lungi de text.

Pornind de la această definiție și de la funcțiile limbii descrise de Halliday, Fernando împarte idiomurile în trei clase : *pure idioms (to spill the beans)* ; *semi-idioms (to drop names)* și *literal-idioms (on foot)*.

5. Concluzii

Trecerea în revistă a termenilor propuși în literatura de specialitate (românească și englezească) pentru a desemna ceea ce am numit în mod convențional **îmbinare stabilă de cuvinte**, a relevat lipsa unei unități de vederi în această privință și dificultatea segmentării continuumului terminologic.

Colocațiile se găsesc pe un continuum care se întinde de la îmbinări de cuvinte uzuale (co-ocurențe) până la expresii idiomatice. Definiția colocației nu este nici ea precisă : secvențe de cuvinte relativ stabile care formează sintagme mai mult sau mai puțin fixate. Am putea adăuga, totuși, un criteriu mai clar de definire : sensul colocațiilor nu este global, ca cel al expresiilor idiomatice, ci rămâne compozițional.

Denumirile conferite acestor grupuri stabile de cuvinte sunt numeroase, numărul lor impresionant, iar fenomenul de suprapunere a termenilor poate fi justificat pe de o parte de bogăția și marea varietate a materialului factual, iar pe de altă parte de inexistența unor criterii ferme de incluziune într-o categorie sau alta. Astfel, în absența unei terminologii adecvate și unitare, s-a ajuns adesea la utilizarea arbitrară a uneia sau alteia dintre denumiri pentru una și aceeași realitate lingvistică sau pentru realități lingvistice diferite, fie de către același autor, fie de către autori diferiți.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Andriescu, Alexandru (1977). *Stil și limbaj*, Iași: Junimea.
- Avadanei, C. (2000). *Constructii idiomatice în limbile româna și engleză*. Iasi: Editura Universitatii "Alexandru Ioan Cuza".
- Cacciari, Cristina, Tabossi, Patrizia (1988). "The Comprehension of Idioms", în *Journal of Memory and Language*, Vol. 27, pp. 668-683.
- Cacciari, Cristina, Tabossi, Patrizia (eds.) (1993). *Idioms : Processing, Structure and Interpretation*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers
- Dimitrescu, Florica (1958). *Locuțiunile verbale în limba română*, București: Editura Academiei R.P.R.
- Dimitriu, Corneliu (1979). *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*. Iași: Editura Junimea
- Dumistrăcel, Stelian (1980). *Cuvinte. Metafore. Expresii*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ěermák, F. (1982). *Idiomatics and Phraseology of Czech*. Prague: Univerzita Karlova.

- Fernando, Chitra (1996). *Idioms and Idiomaticity*. Oxford: Oxford University Press.
- Fraser, Bruce (1970). "Idioms within a Transformational Grammar" in *Foundations of Language*, vol. VI, USA, pp. 22-24.
- Gibbs, R. W., Nayak, N. P. (1991). "Why Idioms Mean What They Do". *Journal of Experimental Psychology*, vol.120, pp. 93-95.
- Healey, Alan (1968). "English Idioms" în *KIVUNG*, 1, nr. 2, pp. 71-108
- Hockett, Charles (1958). *A Course in Modern Linguistics*. New York.
- Hristea, Theodor (1984). *Sinteze de limba română*. București: Albatros.
- Iliescu, Maria, Wald, Lucia (1981). *Linguistica modernă în texte*. București: Editura Universității din București.
- Iordan, Iorgu (1975). *Stilistica limbii române*. București: Editura Academiei.
- Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir (1978). *Limba română contemporană*. București : Editura Didactică și Pedagogică.
- Lengert, Joachim (2001). "Phraseologie" în Günter, Holtus, Michal, Metzeltin, Christian, Schmitt, (eds.) *Lexicon der Romanistischen Linguistik*. I. Tübingen: Niemeyer, pp. 847-853.
- Makkai, A. (1972). *Idiom Structure in English*. The Hague: Mouton.
- Nunberg, Geoffrey et. al. (1994). "Idioms" în *Language*. *Journal of the Linguistic Society of America*, 70 (3), pp. 491-538.
- Pușcariu, Sextil (1940). *Limba română*. Vol. I. București.
- Weinreich, Ulrich (1980). "Problems in the Analysis of Idioms", în U. Weinrich, *On Semantics*, W. Labov and B.S. Weinrich (eds.). Philadelphia: University of Philadelphia Press, pp. 208-264.

Dictionare

- Bidu-Vrăncianu, Angela, Călărășu, Cristina, Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela (2001). *Dictionar de științe ale limbii*. București: Nemira.
- Cowie, A., P. et al. (1975). *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English*, vol. I. Oxford: OUP.
- Cowie, A., P. (1994). *Oxford Dictionary of English Idioms*. Oxford: OUP.
- Cowie, A., P. et al. (1983). *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. Phrase. Clause. Sentence Idioms*, vol. II. Oxford: OUP.
- Longman Dictionary (2001). London: Longman
- Meyer, G. A. (1975). *The Two-Word Verb. A Dictionary of the Verb – Preposition Phrases on American English*. Paris: Mouton.

RÉZUMÉ

PROBLÈMES DE TERMINOLOGIE DANS LA DÉFINITION DES UNITÉS PHRASÉOLOGIQUES EN ROUMAIN ET EN ANGLAIS. UNE PERSPECTIVE CONTRASTIVE

Cet article analyse les difficultés terminologiques du champ phraséologique. C' est un champ qui génère des controverses à cause de la complexité de son propre métalangage. Le terme phraséologie a deux sens: (1) une branche de la linguistique qui étudie les unités phraséologiques d' une langue et (2) l' inventaire des unités phraséologiques d' une certaine langue. L' article est centré sur la définition et la correspondance des termes dans les études roumaines et anglaises. L' absence d' un point de vue commun est évident. Les termes peuvent être confondus et les linguistes peuvent utiliser plus d' un terme pour désigner la même réalité linguistique.

MOTS-CLÉS : phraséologie, unité phraséologique, idiom, expression idiomatique, continuum terminologique.